

De hand van Mesdag

Al honderd jaar beheert een familievennootschap het Panorama Mesdag in Den Haag. In 1910 schonk schilder Hendrik Willem Mesdag (1831-1915) zijn meesterwerk aan 33 neven en nichten door middel van het uitgeven van aandelen. De taak die zij meekregen was de exploitatie en de openstelling voor het publiek te garanderen. Wat betekent deze bijzondere familieconstructie voor de familie en voor het museum? Twee nazaten van de eerste aandeelhouders vertellen.

Ceciel Huitema

Hendrik Willem Mesdag behoorde tot de schilders van de Haagse School. Zijn specialiteit was het vastleggen van zeegezichten en in het bijzonder van Scheveningse bomschuiten. Daarnaast was hij een gerenommeerd kunstverzamelaar en -handelaar met een eigen museum (de huidige Mesdag Collectie). Mesdag groeide op als bankierszoon in Groningen en hij koos in eerste instantie ook voor een carrière in het familiebedrijf. Door de aanblik van de (Duitse) Noordzee tijdens een vakantie besloot hij echter in 1866 – gestimuleerd

door zijn vrouw Sientje van Houten (1834-1909) – beroepschilder te worden. Het gezin Mesdag verhuisde naar Brussel, waar Mesdag in de leer ging bij Willem Roelofs. Vervolgens vertrok hij naar de kustplaats Den Haag.

In 1881 had Mesdag zijn naam als kunstschilder gevestigd en kreeg hij van de Belgische onderneming *Société Anonyme du Panorama Maritime de la Haye* opdracht om een panorama te schilderen. Panorama's hadden in die tijd een functie vergelijkbaar met de televisie en computer van nu; ze brachten informatie

Bomschuiten op het strand. Detail van het panorama, met in het midden Sientje van Houten, schilderend achter haar ezel onder een witte parasol (Panorama Mesdag, Den Haag)

en ontspanning voor een groot publiek. Mesdag koos om een panorama te schilderen vanaf zijn geliefde werkplek, het Seinpostduin in Scheveningen. Er waren plannen om deze plek af te graven ten behoeve van de uitbreiding van de badplaats. Door het Panorama vanaf het hoogste duin vast te leggen op doek konden volgende generaties zien hoe het vroeger was geweest.

Mesdag kreeg van de Belgische ondernemers slechts vier maanden de tijd om het panorama van 114 meter breed en 14 meter hoog (ca. 1600 m²) te schilderen. In de tussentijd werd aan de Zeestraat in Den Haag een betonnen rotondegebouw neergezet om het doek in tentoon te stellen. Mede dankzij de schildersbijdragen van Sientje en de Haagse School-schilders Theophile de Bock, George Hendrik Breitner en Bernard Blommers kon het panorama op 1 augustus 1881 geopend worden. Bij de opening was ook de 28-jarige Vincent van Gogh aanwezig, die over het panorama zei: 'Het enige dat aan dit schilderij mankeert is dat er niets aan mankeert'.

Vijf jaar later ging *Société Anonyme du Panorama Maritime de la Haye* failliet. Mesdag wilde niet dat het Panorama, dat hij als zijn meesterwerk beschouwde, in handen van de Staat of de gemeente Den Haag kwam. Hij besloot het te kopen en de onrendabele exploitatie zelf ter hand te nemen. Daarnaast liet Mesdag op eigen kosten een verbouwing van het pand doorvoeren. Op de plek van de zandweg met ligusterhagen, die de entree aan de Zeestraat verbond met het koepelvormige panoramagebouw, kwamen achter elkaar liggende expositieruimten. Hierdoor kon het museum ook andere zeegezichten van Mesdag, en portretten en stilleven van zijn vrouw, aan het publiek tonen.

Na het overlijden van zijn vrouw in maart 1909 besloot Mesdag zijn Panorama onder te brengen in een familievennootschap. In 1879 was hun enig kind Klaas op zevenjarige leeftijd overleden aan difterie, waardoor het echtpaar Mesdag geen nakomelingen meer had. Mesdag reikte vier aandelen uit aan de kinderen van zijn zuster Ellegonda en de kinderen van zijn broer Gilles (zijn broer Taco bleef kinderloos). Negenentwintig aandelen gingen naar de kinderen van de vijf getrouwde broers en zusters van Sientje. Hiermee garandeerde Mesdag het voortbestaan van zijn Panorama.

De 33 aandelen zijn nog steeds in het bezit van de nazaten van de oorspronkelijke aandeelhouders. Uit de aandeelhouders wordt de Raad van Bestuur gekozen die het beleid van het museum bepaalt. De dagelijkse leiding berust tegenwoordig bij een directeur. Een keer per jaar komen de eigenaren van het Panorama bijeen voor een aandeelhoudersvergadering.

De aandeelhouders

'Familie was voor Mesdag en zijn vrouw erg belangrijk. Ze hadden een sterke band met de broer van

Sientje, Samuel van Houten (bekend als de minister die verantwoordelijk was voor het Kinderwetje van Van Houten, CH) en zijn vrouw. Ze lieten gezamenlijk een huis bouwen aan de Laan van Meerdervoort. Ook het contact met Mesdags broer Taco en zijn vrouw Geesje was heel goed. Beiden waren ook bekende schilders en het viertal werd in Den Haag ook wel het klavertje vier genoemd', aldus Trudy Maingay-Mesdag (1939), die mij samen met Frans Baud (1935), een andere nazaat, in Panorama Mesdag ontvangt. 'Mesdag en zijn broer speelden ook jarenlang een belangrijke rol in het Haagse Schilderkunstig Genootschap Pulchri Studio, waarvan ze vele jaren respectievelijk voorzitter en penningmeester waren. Bovendien had het echtpaar Mesdag-Van Houten een heel goede verstandhouding met hun nichtje Barbara van Houten. Zij woonde boven de entree van het Panorama en heeft na de dood van Mesdag de artistieke leiding op zich genomen.'

Frans Baud en Trudy Maingay-Mesdag willen mij graag het Panorama laten zien en 'bovenop het Seinpostduin' met uitzicht over een zeer realistisch ogend Noordzeestrand beginnen ze te vertellen over de geschiedenis van het museum en hun familie. Later vervolgen ze hun verhaal in het pand direct naast het museum. Dit pand is enkele jaren geleden gekocht voor uitbreiding en vernieuwing en om aanpassing aan de hedendaagse museale eisen mogelijk te maken. De verbouwing is nu in volle gang.

Trudy Maingay-Mesdag is een achterkleindochter van Gilles Mesdag. Zij kreeg haar aandeel toen ze zeventien was van haar tante uit Zwitserland. Haar oudere broer en zus hadden al een aandeel via haar vader en een andere tante. Frans Baud stamt uit de Van Houten-tak. Hij is een achterklein-kind van een zeven jaar jongere zus van Sientje. Frans Baud nam een aandeel over van zijn tante, die vijfentwintig jaar in de Raad van Bestuur van het museum had gezeten. Na een periode van vijf

jaar in de Raad van Bestuur heeft hij het aandeel aan zijn zoon geschonken, die nu in de Raad van Bestuur zit. 'Als je niet meer actief bijdraagt is het beter om het aan de volgende generatie door te geven.'

Frans Baud is van jongs af aan betrokken geweest bij het Panorama Mesdag. Zijn moeder ging eens per jaar naar de aandeelhoudersvergadering. 'Dat was in mijn beleving een heel evenement. Dan kwam ze altijd met verhalen thuis. Mijn moeder was van de generatie die nog alle familieleden persoonlijk kende. Wij gingen als kinderen ook een keer per jaar vanuit Wassenaar naar het Panorama in Den Haag. Dat was ontzettend spannend.' Dat de aandeelhoudersvergaderingen in de periode voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog inderdaad hele belevenissen waren, daarvan getuigen ook de aankoopbonnen voor allerlei likeuren, sterke drank en sigaren. 'Doordat ik ben opgegroeid met het Panorama en omdat ik zelf jaren in het bestuur heb gezeten, voelt het echt als *mijn* panorama. Ook mijn

Hendrik Willem Mesdag en Sientje van Houten aan zee (Panorama Mesdag, Den Haag)

De band die de aandeelhouders met elkaar hebben is lastig te definiëren. Zij stammen uit twee uit twee verschillende families. Toch delen zij een gezamenlijk, bijzonder en uniek bezit.

kinderen zijn opgegroeid met het Panorama.' Ook Trudy Maingay-Mesdag voelt zich zeer verbonden met het museum. Ondanks het feit dat zij al vrij jong een aandeel kreeg, werd zij er thuis niet bij betrokken. 'Mijn vader overleed toen ik dertien was. Dat was na de Tweede Wereldoorlog. Ik ben nooit met mijn vader naar het Panorama geweest. Ik geloof dat ik de eerste jaren niet eens naar een aandeelhoudersvergadering ging. Op een gegeven moment nam ik er een beetje bibberend en alleen aan deel. Mijn broer en zus wonen in Spanje en kwamen niet, een neef gelukkig wel. Verder had niemand van mijn directe neven en nichten een aandeel. Geleidelijk aan ben ik het beheer heel belangrijk gaan vinden. Het is een onderdeel van mijn leven geworden. In de jaren van de restauratie van het doek heb ik in de Raad van Bestuur gezeten'.

Familiebanden

De band die de aandeelhouders met elkaar hebben, is lastig te definiëren. Zij stammen uit twee verschillende families en beide families zijn over opeenvolgende generaties en landen uitgewaaid. Toch delen zij een gezamenlijk, bijzonder en uniek bezit. 'Je bouwt eerder een vriendschappelijke band met iemand op die ook aandeelhouder is. Je hebt iets gemeenschappelijks om voor te zorgen. Bovendien komt hetgeen dat ons met elkaar verbindt uit het verleden en is door familie overgedragen', zegt Frans Baud. Hij en Trudy Maingay-Mesdag hebben daarnaast nog een gemeenschappelijke tante die hen met elkaar verbindt. Deze tante Betsy was zowel een nicht van zijn moeder als van haar vader.

Hoewel de band tussen de aandeelhouders nog sterk is, verwatert de band tussen de steeds groter wordende familie en het museum door de tijd wel. De familie bestaat nu uit ongeveer tweehonderd personen, van wie dus het grootste deel geen aandeel heeft in het Panorama. 'Jarenlang hebben we ieder jaar na de aandeelhoudersvergadering een diner gehad en daar mocht iedere aandeelhouder twee of drie familieleden als introductie meenemen. Daardoor ontstaat een veel grotere groep 'die iets met het Panorama heeft'

en zich voor het museum wil inzetten', vertelt Frans Baud. 'Ook hebben we een aantal keren als familie, ook niet-aandeelhouders, op het Panorama gepast, terwijl de suppoosten en de medewerkers een bedrijfsuitje hadden. Dat geeft dan toch een gevoel van 'het is ons eigen panorama'.

Het wordt echter steeds moeilijker om de gehele familie bij het beheer te betrekken. 'We hebben twee keer een bijeenkomst gehad met een lezing en een rondleiding. Dat organiseer je dan op een zaterdagmiddag om ook de familieleden die werken te bereiken. Maar de werkenden hebben ook kinderen die op zaterdag naar een sportclub of iets dergelijks moeten. De jongeren hebben het allemaal heel druk. Dat zien we ook aan onze eigen kinderen.' Trudy Maingay-Mesdag vult aan: 'En een diner moet je tegenwoordig zelf betalen. Degenen die zich minder verbonden voelen en weinig tijd hebben, komen dan niet zo snel. Het is echt heel moeilijk om de familie bij elkaar te krijgen.'

Zo'n groeiende familie brengt ook met zich mee dat er een parenteel van de twee families wordt bijgehouden. 'Je moet bijhouden wie er familie is, als je netjes aan de statuten wilt voldoen. Daarin staat dat de aandelen alleen naar familie mogen', licht Frans Baud toe, staande bij een uitdraai van aan elkaar vastzittende vellen papier met alle namen van familieleden. Ongeveer zestig jaar geleden is het idee van het bijhouden van de parenteel ontstaan. Toen wist men nog uit het hoofd wie er tot de familie behoorde. Een generatie later was dat al veel minder duidelijk.

Familievenootschap zonder fonds

Het stimuleren van het 'wij-gevoel' door de aandeelhouders onder de rest van de familie is ook ingegeven door een financieel aspect. Vijf jaar geleden is er een stichting opgericht om onder familieleden geld in te zamelen. Om dat te kunnen doen is het belangrijk om het gevoel van de speciale familieband te versterken. De aandeelhouders zijn als eigenaren van het Panorama ook financieel verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie. Daarbij komt dat Mesdag bij de overdracht van zijn panorama zijn neven en nichten geen fonds heeft nagelaten, zoals bij andere particuliere musea vaak wel het geval is. Dit is enigszins verbazingwekkend, want Mesdag stond bekend als 'schilder-zakenman' – hij was niet alleen opgeleid tot bankier en handelde in zijn schilderijen, hij belegde ook in onroerend goed – en stierf zeker niet platzak. Bovendien wist hij dat het exploiteren van zijn Panorama verliesgevend was. Daar stond echter tegenover dat zijn neven en nichten maatschappelijk goede posities hadden en daardoor redelijk welgesteld waren. Trudy Maingay-Mesdag: 'Dat is eigenlijk het grote probleem voor ons als familie-aandeelhouders. Wat betreft de exploitatie (personeelskosten en onderhoudskosten) draaien we quitte. Maar voor grote ingrepen, zoals de restauratie van het doek en een verbouwing, is geen geld.' Daarvoor worden sponsors geworven.

'De familiestichting is mede in het leven geroepen om sponsors te laten zien dat de familie zelf zich ook verantwoordelijk voelt. Zo heeft de stichting het

eerste deel van de huidige verbouwing gefinancierd. De verbouwing kwam maar niet van de grond, omdat sponsors pas over de brug wilden komen als er daadwerkelijk verbouwd werd of als andere sponsors meededen. Nu kunnen we zeggen: "we zijn begonnen", zegt Frans Baud. 'Daarnaast zijn de statuten zo gewijzigd dat het voor sponsors duidelijk is dat sponsorgelden niet bij de aandeelhouders terecht kunnen komen.'

In de eerste jaren van het bestaan van de familievenootschap werd nog wel eens een schilderij verkocht om de vernieuwing van het dak of een andere reparatie te kunnen bekostigen. Tegenwoordig is dat museum niet meer verantwoord.

Frans Baud en Trudy Maingay-Mesdag vinden het best een wonder dat de familie al honderd jaar het Panorama in stand heeft kunnen houden. 'De exploitatie is altijd moeilijk geweest, maar de laatste jaren is het bezoekersaantal flink teruggelopen, mede door de vele wegafsluitingen, bijvoorbeeld vanwege de bouw van het aangrenzende Hilton Hotel. De bussen konden niet meer voorrijden, terwijl juist bussen met toeristen veel bezoekers leveren. Bovendien heeft de bouw van een belendende ondergrondse parkeergarage tot verzakkingen van het panoramagebouw geleid. Ook hebben we als aandeelhouders moeten voorkomen dat de bebouwing aan de zuidzijde hoger zou worden. Door de hoogte zou de zon niet meer op het panoramagebouw schijnen en zouden de weerseffecten op het doek verdwijnen. De hieruit voortvloeiende overleggen en rechtzaken kosten veel energie, tijd en slapeloze nachten van de leden van de Raad van Bestuur en de directeur. Maar ook al had ik dit van te voren allemaal geweten', zegt Frans Baud, 'dan zou ik toch het aandeelhouderschap en het bestuurslidmaatschap niet hebben geweigerd. Ik voel me er toch te veel mee verbonden'.

Volgens hem komt de beheersvorm en de vraag of deze gewijzigd zou moeten worden regelmatig ter sprake binnen de Raad van Bestuur. 'We zouden als aandeelhouders kunnen zeggen: we stoppen de zaak en we leggen het beheer in handen van een stichting, wat het krijgen van subsidies of sponsorgelden zou vereenvoudigen. Zeker kwam dit ter sprake toen we voor de keuze stonden om het museum klein te houden, bijvoorbeeld met beperkte openingstijden en een beperkt aantal bezoekers, óf mee te gaan met de tijd door het belendende pand aan te kopen, wat een enorm investeringsrisico inhield, en het Panorama te verbouwen tot een modern museum'. De beslissing tot uitbreiding heeft onder de aandeelhouders veel discussie veroorzaakt. Maar steeds als de vraag ter sprake komt of het beheer niet uit handen zou moeten worden gegeven aan een stichting, komt de familie toch steeds weer tot de conclusie dat zij de verantwoordelijkheid en de taak van Mesdag gekregen heeft om het Panorama in stand te houden. In familiehanden heeft het vooralsnog nog de beste kansen om te overleven.

Wat zou er volgens Frans Baud en Trudy Maingay-Mesdag met het Panorama gebeurd zijn als Mesdag zijn meesterwerk niet had nagelaten aan een familie N.V.? 'Als Mesdag het Panorama aan zijn erven had

Aandeel in de N.V. ter instandhouding van Panorama Mesdag, 1910 (Panorama Mesdag, Den Haag)

nagelaten – geen idee wie dat dan waren, maar niet al zijn 33 neven en nichten – zou het waarschijnlijk als een onrendabele belegging van de hand zijn gedaan', zegt Frans Baud. 'Waarschijnlijk op een veiling, waar het door een speculant zou zijn gekocht, met het oog op het grote perceel grond op een van de duurste plekken van Den Haag. Het doek zou opgerold op een zolder terecht gekomen zijn of in stukken gesneden, mogelijk ook verkocht. In de vergetelheid dus, net als de vele andere panorama's die er bestaan hebben.' Dit beaamt Trudy Maingay-Mesdag. 'En als Mesdag het aan de gemeente of het Rijk had geschonken zou het nu ook niet meer bestaan. Bijvoorbeeld de enorme inspanning voor de restauratie van het doek in de jaren 1990 zou een gemeente nooit ter hand hebben kunnen nemen, is mijn inschatting. Maar waarschijnlijk zou het de eerste tien jaar met verliezen in de exploitatie al niet hebben overleefd.'

Door het Panorama in de vorm van aandelen in een N.V. aan zijn 33 familieleden te schenken veranderde Mesdag ten eerste de zakelijke waarde van het Panorama in een emotionele waarde. Mede daardoor was de kans op het vinden van "gedreven bestuurders" binnen de familie groter dan onder niet-familieleden. Voordeel daarbij was dat de familie groot genoeg en harmonisch genoeg was om er bestuurders in te kunnen vinden. Ondanks, of misschien juist wel dankzij, deze bijzondere familie- en museumgeschiedenis is de museale blik van de familievenootschap gericht op de toekomst. De Raad van Bestuur en Directie van het Panorama zijn druk bezig met het in goede banen leiden van de verbouwing, uitbreiding en vernieuwing van het museum. Zij zetten zich in om hun Panorama geheel vernieuwd te bewaren voor volgende generaties. Die verantwoordelijkheid ligt in hún handen.

Ceciel Huitema heeft als historica verscheidene interviews afgenomen, in het bijzonder over levensverhalen en familiegeschiedenissen. Tot 2011 werkte ze aan een project dat in het teken stond van levensverhalen van kinderen van voormalige NSB'ers.

Bezoek het Panorama

Vrienden van het Centraal Bureau voor Genealogie krijgen het komende jaar, na vertoon van deze aflevering van *Genealogie*, korting op hun bezoek aan Panorama Mesdag. Zij betalen dan het relatietarief. Tot 1 januari 2012 bedraagt dat speciale tarief € 4,50 (in plaats van 6,50), van 1 januari tot en met 31 december 2012 € 5,- (in plaats van € 7,-). Voor de openingstijden, zie <http://panorama-mesdag.com>.

Frans Baud en Trudy Maingay-Mesdag, nazaten en aandeelhouders (Panorama Mesdag, Den Haag)